

*Vincent Van Quickenborne*¹

Links-liberalisme in een kwalitatieve samenleving

De analyse is bekend: de welvaartsstaat is verworven en is dus geen inzet van politieke discussie meer. De consensus tussen de standen en klassen is uitgehouden door het succes van de welvaartsstaat, de veralgemeende mondigheid en de individualisering. Nieuwe problemen en uitdagingen zijn aan de orde. Ze zijn samen te vatten onder de noemer 'de risicosamenleving'. De centrale vraag is hoe om te gaan met risico's die in hoofdzaak van economische, ecologische en culturele aard zijn. De klassieke politieke filosofieën bieden hierop geen afdoend antwoord. Alleen nieuwe partijen – zoals de Groenen en extreem-rechts – spelen hierop in. Het links-liberalisme, niet geïnstitutionaliseerd in Vlaanderen, ent zich op dezelfde breuklijn, maar biedt een verschillend antwoord op de uitdagingen van de risicosamenleving.

De kernboodschap van de Groenen is het beperken of zelfs uitsluiten van ecologisch risico. Meestal, maar niet noodzakelijk, gaat dit gepaard met een geringe waardering van economisch risico (de optie groen-rood) en een grote waardering van cultureel risico (multiculturalisme). Extreem-rechts belooft het cultureel en het economisch risico uit te sluiten.

Links-liberalen waarderen het economisch en het cultureel risico positief, en het ecologisch risico negatief. De verworvenheid van de welvaartsstaat, het succes van de globalisering en de

Vincent Van Quickenborne

nieuwe economie drijven op het valoriseren van economische en culturele risico's. Links-liberalen geloven dat individuen door de welvaartsstaat mondiger en sterker zijn geworden en de extra risico's die de globalisering brengt, aankunnen. Het economisch beleid moet die durf stimuleren, het sociale beleid moet wie de aansluiting dreigt te verliezen er via gericht beleid weer proberen bij te betrekken. Centraal staan daarbij vorming en scholing, de basisvoorwaarden voor het positief waarderen van risico. Het cultureel risico houdt niet alleen multiculturalisme in, maar ook de kwaliteit van het leven, de verhouding tussen vrije tijd en werktijd. Ook daar vertrouwen links-liberalen op de individuele mondigheid. Onthaasting moet niet via een lineaire werktijdverkortung worden opgelegd, maar moet mogelijk gemaakt worden volgens individuele noden. De taak van de overheid bestaat er voor links-liberalen in om de markt voor producten, kennis, welzijn en geluk vrij te houden. In het links-liberale kookboek staan bijgevolg niet alleen de klassieke ideeën over formele democratie zoals het referendum, de gekozen premier en burgemeester. De materiële democratie, het scheppen van de culturele en sociale omstandigheden die participatie stimuleren, is even belangrijk voor links-liberalen.

Links-liberalisme is – in tegenstelling tot hetgeen het woord ons wil doen geloven – niet het samenvoegen van liberalisme en socialisme. De combinatie van marktliberalisme met socialisme leidt immers niet tot meer autonomie van de burger, maar ont-aardt in overheersing van twee zijden: de oppermachtige vrije markt aan de ene kant, en een ondoorzichtige overheidsbureau-cratie aan de andere. De individuele burger, waar het bij links-liberalen om gaat, speelt in de strijd tussen socialisten en liberalen nauwelijks nog een rol, laat staan dat hij op de ontwikkelingen enige invloed uitoefent. De taak waar links-liberalen voor staan is niet om tussen markt en staat een brug te vormen, maar om de machtsverhoudingen om te keren, om markt en staat aan de bur-

Links-liberalisme in een kwalitatieve samenleving

ger ondergeschikt te maken. De typering 'links' wijst op een nuancering of, beter gezegd, een correctie van het economisch liberalisme, zowel sociaal als ecologisch. De vrije markt wordt niet gecorrigeerd, zoals de socialisten beogen, voor de materiële vooruitgang van de werkende klasse, maar voor de zelfontplooiing van het individu. De liberale zelfbeschikking wordt, met andere woorden, geactiveerd tot zelfontplooiing, terwijl de socialistische klassenstrijd vervangen wordt door een individualistisch vooruitgangsstreven. Die vooruitgang kan materieel of immaterieel zijn, naar keuze.

Het links-liberalisme vormt dan ook geen ideologie meer. Links-liberalisme is eerder een geestesgesteldheid, een manier van leven die zich kenmerkt door het positief waarderen van risico. Dat uit zich in de ondogmatische manier waarop links-liberale politici de maatschappelijke vraagstukken aanpakken. Het perspectief is dat van de individuele burger en niet dat van de gevestigde machten. Links-liberalen kiezen voor de verandering waarbij ze de democratische structuren onontbeerlijk achten. In wat volgt bespreken we ter illustratie drie actuele thema's – immigratie, milieu en moraal – vanuit links-liberaal perspectief.

Het economisch risico: globalisering en immigratie

Aan extreem-rechts komt de twijfelachtige eer toe, het immigratievraagstuk op de politieke agenda te hebben geplaatst. In brede lagen van de bevolking heerst het gevoel of de overtuiging dat er te veel vreemdelingen in dit land wonen. Parallellen met de jaren dertig worden snel en makkelijk getrokken. Toch is er ons inziens een belangrijk verschil. Toen lagen een enorme economische crisis én een economische isolatie ten grondslag aan het succes van extreem-rechts. Nu zijn het precies de veralgemeende welvaart én toenemende economische integratie die de angst voor allochto-

Vincent Van Quickenborne

nen aanwakkeren. Een extreem-rechts beleid zou de nationale of regionale economie dan ook eerder hinderen dan vooruitstuwen.

Een links-liberale visie op immigratie is gebaseerd op een links-liberale visie op de globalisering. Globalisering wordt als positief ervaren omdat het welvaartsverhogend werkt. Globalisering kunnen we typeren als de trend naar globale keuzemogelijkheid in productie en consumptie. Het standaardargument voor globalisering luidt dat de productieprijzen verlaagd worden omdat alle grondstoffen en intermediaire goederen tegen competitieve prijzen geleverd worden. Bovendien ontstaan regionale specialisaties waardoor de *knowhow* gepoold wordt en er een positieve wisselwerking is tussen bedrijven uit eenzelfde branche en regio. Als gevolg daarvan zijn, aan de zijde van de consumenten, de prijzen lager en de koopkracht dus hoger. Bovendien is er een grotere keuze tussen verschillende prijs-kwaliteitsmogelijkheden. Vrijhandel vrijwaart consumenten van arbitraire overheidsreglementering in consumptie. In de laatste decennia hebben we kunnen vaststellen dat deze argumenten in grote mate kloppen.

Natuurlijk is er ook een keerzijde aan de globalisering. Zo kunnen gespecialiseerde werknemers en werkgevers erbij verliezen, bijvoorbeeld omdat hun regio een slecht investeringsklimaat biedt, te klein is of meer wint bij de specialisatie in andere sectoren. Hedendaagse voorbeelden zijn de textielindustrie in Noord-Amerika en de landbouw in de Europese Unie, die relatief onaantrekkelijk zijn geworden door de hoogtechnologische specialisaties van beide regio's. Het feit dat de Wereldhandelsorganisatie protectionisme in beide sectoren nog enige tijd toestaat, komt precies door de electorale druk van die werknemers in de vs en de eu. De slachtoffers van deze arbitraire uitzonderingen zijn economieën uit de derde wereld en de Europese en Amerikaanse consumenten.

Regionale specialisatie vraagt dus enige flexibiliteit van de actieve bevolking ten voordele van de algemene welvaart. Binnen het kader van vrijhandel zijn er twee mogelijke reacties op deze

Links-liberalisme in een kwalitatieve samenleving

specialisatie, sectoriële werkloosheid niet meegerekend. De ene is herscholing, de andere is migratie.

Links-liberale denkers leggen sterk de nadruk op het eerste. *Employability*, 'tewerkstellingsbaarheid', is het links-liberale antwoord op de globalisering. Als we ervoor kunnen zorgen dat de actieve bevolking goedgeschoold is, dan maakt het niet zoveel uit als een land de textielindustrie verliest, zolang er maar een compenserende groei plaatsvindt in nieuwe sectoren en diensten, waarin de hoogproductieve werknemers ook een beter loon zullen krijgen. In de eu of de vs bestaat geen toekomst voor industrieën die de concurrentie moeten aangaan met lagelonenlanden, tenzij de werknemers bereid zijn hun arbeidskracht tegen een sterk verlaagd loon te verkopen. Mogelijk kan die loonsverlaging, ook binnen een vrijhandelskader, worden opgevangen via overheidsinterventie. Niet door de bescherming van de productie of door bevoordeling van consumptie, maar door inkomensherverdeling via de belastingen. Dat is mogelijk, als het investeringsklimaat sterk genoeg is in de hogelonensectoren en er een politieke keuze voor solidariteit wordt gemaakt. Een dergelijke strategie gaat, in een links-liberale aanbodpolitiek, noodzakelijk samen met de nadruk op herscholing.

Traditioneel werd in de linkse economische politiek de nadruk gelegd op keynesiaanse vraaggerichte interventies en op sociale bescherming door protectionisme. De jaren tachtig en negentig hebben, door de erfenis van de overheidstekorten en door de welvaartsvoordelen door vrijhandel, het failliet van een dergelijke politiek bewezen. Na de val van de Berlijnse Muur was er even sprake van het einde van de geschiedenis: de liberale democratie en de vrije markt hadden de strijd gewonnen. Dit klopt gelukkig grotendeels. Alleen: de impliciete suggestie dat er geen ruimte of wil meer is voor overheidsinterventie is – eveneens gelukkig – onjuist. Er is plaats voor een nieuwe links-liberale aanbodpolitiek. Een dergelijke politiek legt de nadruk op scholing en op het

Vincent Van Quickenborne

investeringsklimaat. Als een regio interessant genoeg is voor investeerders door de scholingsgraad, de technologische kenniscentra, de innovatiestimulansen, het sterk aanbod van bedrijfs-ondersteunende diensten, de rechts- en sociale zekerheid, dan zullen die niet afgeschrikt worden door een hogere belastingsgraad die sociale, ecologische en culturele doelstellingen moet dienen. De clintoniaanse politiek van de kleine flankerende maatregelen en het beleid van New Labour zijn daarvan het bewijs.

De tweede reactie op de druk van de globalisering op bepaalde sectoren is immigratie. Theoretisch zouden we daarmee moeten bedoelen: immigratie in beide richtingen. Niet-herschoolde textielarbeiders zouden naar India trekken, Indiase computerexperts naar hier. De eerste immigratie is toegestaan, maar niet gewenst of niet nodig door het grote arbeidsaanbod ter plekke. De tweede is wel gewenst, maar vooralsnog niet toegestaan. Dit onevenwicht toont de moeilijke kwestie van de economische migratie aan. De druk dreigt vooral op de economisch interessante regio's te liggen. Ook hier wordt geprobeerd de welvaart 'onder ons' te houden door de grenzen af te sluiten. Nochtans zouden zowel onze economieën als die van de moederlanden van de immigranten beter af zijn met een gereguleerde migratie. Met gereguleerd bedoelen we dat ze gebaseerd is op arbeidscontracten van bepaalde duur. Links-liberalen moeten daaraan toevoegen dat een voldoende aantal jaren verblijf hier automatisch recht geeft op burgerschap. Het is immers onredelijk om mensen weg te sturen uit landen waar ze ondertussen al geruime tijd in participeren en bijdragen, naar landen waarmee ze eventueel al niet meer vertrouwd zijn.²

Een dergelijke benadering van het immigratievraagstuk staat vaak onder de verdenking dat het een nieuw soort kolonialisme in het leven roept. Dit klopt niet. Experts die naar westerse landen immigreren doen dat omdat ze economisch ondergewaardeerd worden in hun eigen land; omdat de omstandigheden of de

Links-liberalisme in een kwalitatieve samenleving

regionale specialisatie hun bijdrage aan de maatschappij minder groot maakt dan het geval is in de geïndustrialiseerde landen. Een lokale computereexpert ter plekke ondersteunen, draagt niet zoveel bij aan de ontwikkeling van zijn land. Hem in Europa laten werken kan zijn welvaart, die van het Westen en, als hij wil, die van zijn land van oorsprong, veel meer ten goede komen.

Selectieve economische migratie is de verwezenlijking van de slogan 'Trade not Aid'. Bovendien creëert het een positief verwachtingspatroon. In plaats van uitzichtloosheid biedt een dergelijke migratie aan getalenteerde mensen het uitzicht op de vervulling van hun capaciteiten. Dat verwachtingspatroon kan belangrijk zijn, opdat een illegaal verblijf in het Westen niet als enige hoop op een beter leven overblijft. Bovendien kan op termijn de welvaart van de emigranten zorgen voor nieuwe interessante werkgelegenheid, ook in hun land van herkomst. Het is nu al een feit dat rijke Indiase *dotcom*-ondernemers terugkeren om in hun thuisland bedrijven op te richten.

Het ecologisch risico: milieu in de prijzen

Mensen leven niet alleen. Zij maken deel uit van een leefomgeving. Een links-liberaal milieubeleid groeit uit het besef dat de ongeremde uitputting van de natuur waardevolle omgevingen kapotmaakt en gevaarlijke gezondheidsrisico's creëert. Links-liberalen zijn traditioneel even categoriek in de aanpak van ecologische risico's als de Groenen. Het verschil zit hem in de waardering van economisch risico. Links-liberalen wegen vrij ondernemerschap af tegen het uitsluiten van ecologische risico's. Daarbij wordt veel belang gehecht aan het scherp stellen van *incentives* in het economisch systeem. De nadruk ligt op marktgerichte instrumenten in plaats van regulering, op afdwingbare consumentenrechten in plaats van op akkoorden tussen overheid

Vincent Van Quickenborne

en industrie. Omdat burgers en bedrijven niet altijd genoeg verantwoordelijkheid nemen voor het milieu, moet de overheid innoverend en stimulerend optreden waar het kan, corrigerend waar het moet.

Economie en ecologie zijn niet elkaars rivalen, maar bondgenoten. In wezen is dat een vanzelfsprekendheid: zonder milieuzorg zal de economische vooruitgang alles verstikken en zonder economische ontwikkeling is er onvoldoende draagvlak om effectief iets aan de milieuproblemen te doen. Toch zijn conflicten tussen ecologie en economie onvermijdelijk, omdat de economische ontwikkeling in de wereld – voorlopig nog – stoelt op hypotheek op de toekomst. Bovendien staat het overgrote deel van de wereldbevolking nog maar aan het begin van ontwikkeling en is het milieu daarbij allesbehalve prioriteit. Conflicten tussen milieunoden en tewerkstelling zijn alomtegenwoordig. Als richtsnoer bij dergelijke conflicten moet in een links-liberaal perspectief gelden dat duurzame ontwikkeling als criterium de voorkeur heeft, maar dat – in verhouding tot de gevolgen van die principes – overgangs- en begeleidingsmaatregelen moeten worden uitgewerkt. In globale termen betekent dit dat de ontwikkelde landen de economische kost van milieuzorg in de ontwikkelingslanden op zich moet nemen. Duurzame ontwikkeling vereist dat de economieën van de rijke industrielanden worden omgebogen van een verspillings- naar een kringloopeconomie, met minder verkwisting van energie en grondstoffen, met andere productiewijzen, mobiliteits- en consumptiepatronen.

Een centrale doelstelling van het links-liberale milieubeleid bestaat in de omschakeling van een curatieve naar een preventieve aanpak. Mogelijke middelen daartoe zijn een meer stringente toepassing van het beginsel dat de vervuiler betaalt, het verder doorvoeren van belastingen op vervuilende activiteit in plaats van op arbeid, prijsverhogingen voor milieubelastende producten, een meer consequente naleving van Europese normstellin-

Links-liberalisme in een kwalitatieve samenleving

gen, een aangepast diffusiebeleid voor milieutechnologie en een doorgedreven sensibilisering. Dit alles vraagt om een breder draagvlak, zoals de recente oliecrisis duidelijk heeft gemaakt.

In het licht van de verstedelijking – Vlaanderen kan in zijn geheel als een ‘megastad’ worden beschouwd – is er ook nood aan een duurzame ruimtelijke ontwikkeling. Dit veronderstelt dat in de relatie tussen menselijke activiteit en ruimtelijke ontwikkeling de nodige behoedzaamheid aan de dag wordt gelegd. Dit vereist dat de mens bij zijn activiteiten de draagkracht van de ruimte respecteert en het behoud of de verbetering van de kwaliteit ervan nastreeft. In de ruimtelijke inrichting moet de integratie van wonen, werken en recreëren vooropstaan: de stad in het groen en groen in de stad. De omgeving zelf verdient dus alle aandacht. De links-liberale methode hiertoe is het samenbrengen, door een regisserend ‘bovenlokaal’-bestuur van *city managers*, van alle betrokken partijen om zo door gerichte en wisselende combinaties tot een ruimtelijk ‘Poldermodel’ te komen, waarbij de aandacht gaat naar de publieke ruimte, de architectonische vormgeving, de noodzakelijke infrastructuur en de bewaring van het landschap.

Het culturele risico: multiculturalisme

Hierboven werd bij de bespreking van globalisering reeds het pleidooi voor multiculturalisme gefundeerd. Het multiculturalisme is echter niet alleen te verstaan als de mix van verschillende bevolkingsgroepen afkomstig van over de hele wereld. Multiculturalisme vormt ook het kenmerk van de ontzuilde en geïndividualiseerde generatie. De veelheid aan stijlen, overtuigingen, smaken en prioriteiten laat geen economisch of cultureel eenheidsmodel meer toe: ieder kiest voortaan zijn of haar eigen mix. Links-liberalisme is in elk van die aspecten de verdediger van de vrijheid. Liberaal is

Vincent Van Quickenborne

iedere moraal waarin vrijheid het sleutelwoord vormt: iedereen moet zoveel vrijheid hebben als te verenigen is met een gelijke vrijheid voor anderen. Het principe van neutraliteit staat daarbij centraal. Dat houdt in dat de overheid in haar beleid geen enkele godsdienst, levensbeschouwing of opvatting over wat goed en waardevol leven is, mag bevoordelen boven andere. Een liberale moraal tracht ruimte te scheppen voor alle levenswijzen.

Diezelfde vrijheidsmoraal is het laatste decennium zwaar bekritiseerd. Communitaristen bestempelen het als een individualistische, preconventionele en zelfzuchtige oriëntatie die vele ethische vraagstukken uit de weg is gegaan door zich te verschuilen achter het argument van de vrijwaring van overheidsbemoeienis. Het links-liberalisme beantwoordt deze kritiek door te benadrukken dat de neutraliteitsthese, het vrijheidsideaal en het individualisme altijd in evenwicht gebracht moeten worden met andere waarden, zoals rechtvaardigheid en non-discriminatie. Bovendien heeft ook de overheid een belangrijke rol te spelen in het scheppen van de materiële en immateriële voorwaarden die het voor iedereen mogelijk moeten maken om ook daadwerkelijk vrij te zijn. Het links-liberalisme benadrukt dat een 'persoon' meer is dan slechts een 'op zichzelf betrokken individu'. De betrokkenheid op anderen en gemeenschapswaarden als solidariteit zijn wezenlijke bestanddelen van het links-liberale mensbeeld.

In het debat rond morele waarden (abortus, euthanasie, drugs, homohuwelijk...) opteert het links-liberalisme heel pragmatisch voor een systeem van compromisvorming, waarbij een vergelijk moet worden gezocht tussen groepen met conflicterende waarden. Daarbij moet verzekerd worden dat zwakke onderhandelingspartners gelijkwaardig behandeld worden. Bovendien moet over deze kwesties een openbaar debat worden gevoerd waarin de voor- en nadelen, de mogelijkheden en gevaren van de verschillende standpunten worden verduidelijkt. Wetenschappers,

Links-liberalisme in een kwalitatieve samenleving

ethici, filosofen en politici moeten voor het oog en oor van iedereen met elkaar het gesprek aangaan. Door de democratisering van de kennis zal het maatschappelijk debat mogelijk worden. Zo'n debat zal op de eerste plaats taboedoorbrekend werken. Vermoedelijk zullen er geen definitieve antwoorden of oplossingen uit de bus komen. Maar het feit dat op deze wijze open en onbevooroordeelde gedachtewisselingen mogelijk worden, is op zich al een belangrijk resultaat.

Rond genetische manipulatie, bijvoorbeeld, wil het links-liberalisme het taboe uit de weg gaan en het openbare debat over de ecologische en sociale gevolgen van biotechnologie en over de mogelijkheden en gevaren van kloning voeren. In een democratische rechtsordening is het de taak van de overheid om het publiek te informeren en te raadplegen. Vervolgens moet het parlement, in volle vrijheid en verantwoordelijkheid, los van partijtucht, tot besluiten komen. In de praktijk, echter, schiet de democratische besluitvorming tekort, waardoor de technici en industriële belangen de vrije hand krijgen. Links-liberalen wijzen gentechologie als dusdanig niet af, maar stellen zich op het standpunt dat de technologie controleerbaar moet blijven en wordt georiënteerd binnen een streven naar duurzame landbouw. Bovendien moet het belang van de consument primeren op dat van de industrie. Consumenten hebben recht op informatie en op een bewuste keuze.

Conclusie

Het links-liberalisme pleit voor een kwalitatieve samenleving, waarin iedere burger het recht heeft zichzelf op sociaal, cultureel en economisch vlak te ontplooien, waarbij het de burgers zijn die bepalen hoe en door wie de gemeenschap wordt bestuurd en waar de samenleving in symbiose moet zijn met de ecosystemen. Links-liberalisme is de filosofie van de redelijkheid, waar ideeën

Vincent Van Quickenborne

op hun inhoud worden beoordeeld, in plaats van op hun ideologische herkomst.

Noten

- ¹ Met medewerking van Pieter-Jan Bouten en Jan Cornillie.
- ² Het migratievraagstuk raakt ook aan het debat over de relatie tussen nationalisme en links-liberalisme. Als nationalisme staatsvorming op etnische of culturele gronden betekent en gepaard gaat met de keuze voor een gesloten economisch systeem, dan is het zeker onverenigbaar met links-liberalisme. Als het nationalisme de open economie en het burgerschap als politieke bevestiging van maatschappijparticipatie erkent, dan is de coalitie van links-liberalen en nationalistes natuurlijk, in de zin dat de culturele rechten van meerderheden en minderheden van staatswege beschermd én ondersteund worden.